

Értelmiségi fiatal cigány nők identitás keresése

Maszlag Fanni

MASZLAG FANNI: Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet – maszlag22@gmail.com

ABSZTRAKT Jelen korunk, melyben élünk, radikálisan megváltoztatja a nemzedékek problematikáját, és teljesen elszakítja azokat a szálakat, melyek a hagyományok mentén összekötik egymással a különböző generációkat. Egy olyan kulturális váltásnak lehetünk szemtanúi a mai társadalmakban, mely rákényszeríti az embert arra, hogy újrafogalmazza létezése alapjait, identitását. Kétségtelen, hogy vannak alapvető tények, amik nem változnak, azonban a globalizáció és modernizáció beszivárgása még a legtradicionálisabb közösségekben is nemcsak egyéni szinten alakítja át a cigány nők életét, hanem megváltoztatja a társadalmi integráció kereteit, a kultúraátadás és a szocializáció módját, miközben új tartalmakkal tölti fel a cigány kultúra kifejezést, valamint a közösség értékészletét. A változás folyamata természetesen nem jelenti a cigány tradíciók, hagyományok végleges eltűnését, sokkal inkább a meglévők mellett a nemzeti értékek, magatartásminták és identitásváltozatok párhuzamos megjelenését.

Kulcsszavak: roma/cigány nők, etnikai identitás, rekonstruált identitás, generáció, kultúra

Intellectual gypsy girls searching for identity

ABSTRACT The present age in which we live is radically changing the problem of generations and completely severing the threads that bind different generations together along traditions. We are witnessing a cultural shift in today's societies that is forcing people to redefine the foundations of their existence, their identity. There are undoubtedly some basic facts that remain unchanged, but the infiltration of globalisation and modernisation into even the most traditional communities is not only transforming the lives of Gypsy women at an individual level, but is changing the framework of social integration, the way culture is transmitted and socialised, while adding new meanings to the expression of Gypsy culture and the set of values of the community. The process of change does not, of course, imply the permanent disappearance of Gypsy traditions and customs, but rather the parallel emergence of national values, patterns of behaviour and identity variations alongside the existing ones.

Keywords: Roma/Gypsy women, ethnic identity, reconstructed identity, generation, culture

BEVEZETÉS

A modern kori Európában, napjaink felgyorsuló gazdasági és társadalmi átalakulása számtalan területen hozott változást az emberek életébe. Módosultak az iskoláztatási, gyermekvállalási, munkavállalási szokások, de a hagyományos nemi szerepek is. A változások a többségi társadalom mellett a cigány csoportok életében is jelentős átalakulást eredményeztek. Jóllehet a cigányok¹ körében a modernizációs folyamat később indult és a hatások lassabban alakultak ki, de a megkésett modernizáció hatása ma már kétségkívül tapasztalható körükben.

¹ A dolgozatban a roma és cigány fogalom használatát illetően a cigány megnevezést fogom alkalmazni, mivel kutatásomban a tradicionális cigány közösségek külön kérték, hogy ezzel a megnevezéssel éljek esetükben.

A cigány családokban a nők tradicionálisan betöltött elsődleges feladata a család, a férj és a gyerekek gondozása, kiszolgálása volt. Mindezek mellett a nőknek kiemelt szerepe volt a cigány hagyományok és kulturális értékek továbbadásában.

A globalizáció és modernizáció beszívargása a tradicionális közösségekbe nemcsak egyéni szinten alakítja át a cigány nők életét, hanem megváltoztatja a társadalmi integráció kereteit, a kultúraátadás és a szocializáció módját, miközben új tartalmakkal tölti fel a cigány kultúra kifejezést, valamint a közösség értékészletét. A változó környezetben új jelentést kapnak a hagyományok, változik a kultúraátadás formája, s mindezzel együtt formálódnak a közösség mindennapjait meghatározó értékek is. A változás folyamata természetesen nem jelenti a cigány tradíciók, hagyományok végleges eltűnését, sokkal inkább a meglévők mellett a nemzeti értékek, magatartásminták és identitásváltozatok párhuzamos megjelenését.

Az újonnan létrejött társadalmi kontextusban a harmadik generációs cigány nőknek szükséges volt átalakítaniuk saját identitáskonstrukciójukat. Ugyanakkor fontos megemlítenünk, hogy az integráció – feltételezésünk szerint az újrakonstruált identitás velejárója – nem megy gyorsan és könnyen a harmadik generáció tagjainak sem. Hiába próbálják tudatosan megváltoztatni etnikai identitásukat kifejező szimbólumaikat és identitáselemeiket, előítéletek által kevésbé terheltelemekre – pl. kulturális értékek kiemelése – a többségi társadalom befogadása nélkül, hiába indul el egyfajta változás és változtatni akarás a legfiatalabb cigány generációban, az integráció nem valósulhat meg, csak együttes erővel.

A kutatás központi eleme, hogy mélyebben megismerje a harmadik generációs cigány nők etnikai identitásának dimenzióit, és feltárja azokat az új vagy újrafelfedezett dimenziókat, amelyek segíthetnek a csoport intergrációjában. Jelen tanulmány azon cigány identitással foglalkozó kutatások sorába kíván beállni, melyek központi problémaként az etnikai identitás változását és a cigány integrációs törekvéseket nevezi meg, ezen belül pedig egy speicális cigány közösségre fókuszál, jelentős figyelmet fordítva az identitásépítés stratégiák megválasztására, ennek az életmódra és a társadalmi kapcsolatokra gyakorolt hatására, illetve a konverziók következményére.

ELMÉLETI KERET

Az elmúlt évtizedekben az identitás kérdése a globalizáció fontos aspektusává vált és nagy érdeklődést váltott ki az etnikai sokszínűség növekedése iránt is. Míg a kulturális sokszínűsége általában kívánatos társadalmi tulajdonságként tekintenek, a kisebbségi etnikai identitás fennmaradását a többségi társadalom tagjai fenyegetésként vagy problémák forrásaként érzékelik (Alba 1997). Egy másik kultúrával való találkozáskor az egyének különféle diszpozíciós stratégiákat alkalmaznak, hogy az új kultúra és a származási kultúra közötti potenciális feszültséget elviseljék. Megjegyzendő, hogy ez a feszültség a második vagy későbbi generációk tagjainál is előfordulhatnak, és elő is fordulnak, mivel ellentmondást találhatnak a családon kívül megtapasztalt befogadó kultúra szokásai és értékei, valamint a szülei által leírt, bemutatott és közvetített örökségi kultúra hiedelmei és értékei között. A különböző identitásstratégiák – asszimiláció, kettős identitás, integráció – befolyásolják az egyének attitűdjeit és viselkedését a befogadó társadalom tagjaival, illetve saját etnikai csoportjuk tagjaival, a mindennapi interakciók során.

Az identitást számos dimenzió mentén határozzák meg és kutatják, azonban jelen tanulmány a következők mentén azonosítja az etnikai csoport ismérveit: a külső és belső karaktervonások – ezen belül is kifejezetten az öltözködés és az ahhoz tartozó kiegészítők mint státuszszimbólumok –, közös nyelv; a családon belüli kapcsolatok; a kultúra és azon belül a vallás. A nemzetek ideologikus programjai is legtöbbször ezek mentén a dimenziók mentén jelölik ki a nemzethez tartozás paramétereit (Smith 1986, Csepeli 1992). A kultúrnemzeti tradíció szerint az etnikai csoporttagság és a nemzethez tartozás egymást kizárják, azonban a gyakorlatban ez a kizárólagosság nem feltétlenül jellemző minden esetben (Bindorffer 2001). A különböző csoportok között átfedések lehetnek az asszimiláció hatására, a nyelv, a kultúra stb. területén változások állhatnak be. Phukon (2002) szerint, az általam is hangsúlyozott identitásdimenziók értelmezhetők egyfajta „szervezési elvként” is, amelyet egy embercsoport használ annak érdekében, hogy megkülönböztesse magát más csoportoktól (Phukon 2002). Ezek a dimenziók egyéni és kollektív szinten is felfoghatók, a kutatón múlik, hogy milyen mutatókat talál ezeknek a dimenzióknak a mérésére, ugyanis objektív és szubjektív dimenziók is vannak.

Amikor a magyarországi cigány etnikai csoportról beszélünk, akkor a magyar többségi társadalmon belül élő, származását tekintve eltérő etnikai csoportot kívánjuk jellemezni. A magyarországi cigány etnikum egy olyan csoport, melynek vannak jellegzetes önmeghatározó jegyei, lényeges elemei; mint a közös kultúra, a csoport nyelve, megnevezése, értékei, normarendszere. A cigány etnikai csoport – mint minden más etnikai csoport – a más csoportokkal történő folyamatos interakciók során kihívásoknak van kitéve, így az őket érintő társadalmi változások is különbözőképpen értelmezhetők. Kisebbségként, a többségi társadalommal való évszázados együttélés eredményeként vannak bizonyos elemek, tradícióegyüttesek, melyek az idők folyamán előtérbe kerülnek vagy éppenséggel gyengülnek, és már nem lesznek egyértelmű jegyei a többségtől való elkülönülésnek. Ilyen például a nyelv, a tradicionális viselkedésminták vagy a történelmi megítélés. Ugyanakkor túlélési stratégiai funkciókat és csoportkohézió alapjait képezik a többségtől eltérő kulturális tradicionális elemek reprezentációi.

Az etnikai identitás nemzedékről nemzedékre való megtartása nem feltétlenül jelenti mind külső, mind belső aspektusainak, vagy az egyes szempontok összes alkotóelemének megtartását ugyanolyan mértékben. Egyes elemek jobban megmaradhatnak, míg másokat pedig egyáltalán nem tartanak meg. A különböző generációk tagjai akár szubjektíven azonosulhatnak etnikai csoportjukkal az etnikai nyelv ismerete nélkül, az etnikai hagyományok gyakorlása vagy az etnikai szervezetekben való részvétel nélkül is, illetve gyakorolhatnak etnikai hagyományt anélkül is, hogy erősen kötődjenek a csoporthoz. Más esetekben a külső identitás ugyanazon összetevői különböző szubjektív jelentést nyerhetnek ugyanazon etnikai csoporton belüli különböző generációk, etnikai csoportok vagy más alcsoportok számára. Éppen ezért nem szabad azt feltételezni, hogy egy generáció által megtartott etnikai identitás azonos típusú vagy formájú identitással rendelkezik, mint amelyet a korábbi generációk megőriztek. A különböző identitásdimenziók és a kötődés ereje az egyes dimenziók mentén generációk között is eltérő lehet.

„Minden kisebbség sorsa sajátos és egyedi. Mégis van bennük egy közös tényező, mely egy fogalom-má összekovácsolja őket: a másik nemzet(iségtől) való függés, és egyben annak az államnak a berendezkedésében való élés. A másik nemzettől való függésből következnek a hétköznapi életben át-

élt társadalmi konfliktusok. Ez a folyamat teremti meg a kisebbségben élő egyén identitását, identitás védelmében konstruált stratégiákat, melyek védelmezik az egyén egyedi tulajdonságait környezetének elvárásaival szemben” (Hires 2010: 14–15).

A cigány identitás megőrzése vagy elvesztése az alkalmazkodási kényszer és a kényszerhez való alkalmazkodás függvénye. A cigány identitás megtartásának igénye egyfajta együvé tartozás érzését erősíti, melyhez olyan, számukra érthető értékrendszert, jelképrendszert alakítanak ki és működtetnek, mely egyben a többség számára látható és láthatatlan kulturális sík is. Mindez egyaránt befolyásolhatja a többségi társadalomba és a saját közösségükbe való integráció lehetőségeit.

ÚJRAKONSTRUÁLT IDENTITÁS

Azok a tényezők, amelyek az egyének számára azonosulást jelenthetnek, az másoknál lehetőség az azonosításra. Az azonosítást szolgáló jelek általában a „fizikai világból” érkeznek, azonban tartalmuk gyakran túlmutat a fizikai jelenségeken. Egyes esetekben egyértelműen következik a jelentés, máskor a jelentések értelmezése kizárólag a „jelhasználók” konszenzusán múlik. Jelentéshordozó lehet minden olyan, a test egészére kiterjedő dolog, mint bőr, haj, szem, szín, az arc, nyelv, de a testhez tartozó kulturális jelek is: öltözék, ékszer (Csepeli – Örkény – Székelyi 1999). A társadalmi identitással foglalkozó kutatók az azonosulás, azonosítás jeleit kétféleképpen értelmezik. Az esszencialista felfogás szerint az identitás jelei egyértelműen utalnak a személy hovatartozására és a jeleket nem lehet nemlétezőnek tekinteni, maximum leplezni lehet őket. A konstruktivista felfogás azonban azt mondja, hogy az identitást a kollektív képzelet konstruálja, és az azonosításra szolgáló jeleknek nincs köztük az azonosított csoporthoz (Brubaker 2002; Feischmidt 2010). Goffman (1999) szerint egy személy eltitkolhatja azokat az identitással összeegyeztethetetlen jeleket, melyek alapján a másik csoport tagjai beazonosíthatják. A harmadik generációs fiatal cigány nők a többségi társadalom által való elfogadásért elrejtik identitásuk azon dimenzióit, amelyek mentén a leginkább beazonosítható származási csoportjuk. Ugyanakkor, hogy etnikai identitásukat meg tudják őrizni, újra kell konstruálni identitásukat.

Újrafelfedezett/újrakonstruált identitás fogalmával találkozhatunk Tóth 2008-as kutatásában. A szakértő szerint a kisebbségi csoporthoz tartozó emberek életében akadhatnak olyan időszakok, amikor etnikai identitásukat háttérbe szorítják, megtagadják, majd az életük egy másik szakaszában újrafelfedezik és szubjektívvé teszik kisebbségi identitásukat (Tóth 2008). Ez olyan formában jelenhet meg, mint az ősi „gyökerek” keresésében, a kisebbségi nyelv tanulásában, a kultúra mélyebb megismerésében. A fogalom Bindorffer 2001-es sváb kisebbséggel foglalkozó kutatásában is megjelenik, azonban más értelmezésben, úgy, mint magának az etnikai tradíciónak az újraélesztése, a kisebbségi identításelemek vállalhatóbb, pozitív érzésekkel való feltöltése.

A kisebbségi csoportok törekednek etnikai csoportjuk túlélésére és a csoporttagok megőrzésére, ugyanis a maritális asszimiláció miatt a biológiai jelentősége már nem garantált, ezért olyan tradicionális etnikai identitásmintákat kell felkínálnia, amelyet a következő generáció elfogad. A harmadik generációs cigány lányok ezért nemcsak újra felfedezik, újrakonstruálják,

fogyaszthatóvá teszik a tradíciókat, hanem olyan magyar identításelemeket emelnek be az etnikai identitásba, amelyek eddig nem voltak jelen.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kutatás egyik központi kérdése, hogy a cigány identitást meghatározó elemek megtartása, átalakítása vagy elhagyása milyen összefüggést mutat a harmadik generációs fiatal cigány nők integrációs törekvéseivel, illetve mindezek milyen változásokon keresztül jelentkeznek a közösség szintjén.

A kutatási adatok nem teszik lehetővé, hogy az identitásváltozás valamennyi lényeges dimenzióját elemezzem, ezért azok a dimenziók kerültek fókuszba – az olvasott szakirodalmak alapján –, amelyekben a legszembetűnőbbek a változások. Ezekben a dimenziókban láthatóak a leginkább az elhatárolódásnak a jelei a többségi társadalomtól és válnak a leglátványosabb „kifejező médiumokká”.

Mindezeket figyelembe véve jelen írásban a következő meghatározó dimenziók kerültek kibontásra. Elsőként a legszembetűnőbb terület, a „külső karaktervonások dimenziója” – ezen belül is a tradicionális viselet jelenléte, jelentőségének megítélése, szimbólumok, kiegészítők szerepe és a „tisztaság” kérdése. Másodikként a cigány „nyelv” családon belüli, barátok közötti, kulturális eseményeken és az intézményes keretek között használt kommunikáció identitás erősítő szerepe. Harmadikként a „családon belüli szerepek dimenziója”, ezen belül pedig a párválasztási szokások, házasság és a nemi szerepek változása kerül bemutatásra, két terület – a munkavállalás és a gyerekneveléssel kapcsolatos szerepelvárások megjelenítésére fókuszálva. A negyedik a kultúra dimenziója, amit a kulturális szokásokon és a valláson keresztül a valláshoz kapcsolódó értékek, és annak jelentősége az integrációra.

A kutatást egy olyan régióban végeztem, amely a romák által az egyik legsűrűbben lakott térség hazánkban. A terület meghatározását követően olyan települések kerültek a mintába, ahol tradicionális oláh cigány közösségekkel találkozhatunk. Tudatosan állítottam a tradicionális oláh cigány csoportot kutatásom fókuszába, ugyanis markánsabban rajzolódnak ki bizonyos karakterek és jobban lekövethető az integráció folyamata, mint a diffúzabb csoportoknál. A települések kiválasztása után hólabda-módszer segítségével találtam meg a településeken élő harmadik generációs cigány nőket. Empirikus kutatásom során a kiválasztott harmadik generációs cigány nőkkel készült interjúk és résztvevői megfigyelések nem csupán az általuk közvetített identításelemek változását tették láthatóvá, hanem arra is módot adtak, hogy az interjúalanyok személyes percepcióit megismerjem.

A kutatás 2018–2020 között zajlott. A vizsgálat során 52 félig strukturált interjú készült – első, második és harmadik generációs cigány nőkkel – ebből 17 harmadik generációs lánnyal. A vizsgálatban az átfogó következtetések levonása érdekében résztvevő megfigyelés módszert is alkalmaztam.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Habermas (1985) szerint a kulturális hagyományoknak fontos feladata, hogy formális gondolatokat bocsásson a társadalom és az egyének számára. Mindezt úgy, hogy közben teret hagy

az egyének különböző igényei számára, és lehetőséget biztosít a hagyományok megkérdőjelezésére, újraértékelésére. Azzal, hogy a harmadik generációs cigány nők megkérdőjelezzik, újraértékelik, szelektálják az etnikai identitás tartalmával kapcsolatos hagyománykészleteket, egy újfajta igényt nyújtanak be az érvényességre. Az etnikai hovatartozást azonban nem garantálja a származási adottság vagy a megkonstruált kultúraelem, ha azt nem működtetik. Az egyén az interakciókban, kommunikációban számára felajánlott lehetőségekből választja meg és alakítja etnikai identitását és hovatartozását. Annak fényében, hogy ki kívül, milyen mértékben akar azonosulni vagy elhatárolódni, változnak a határok.

A következőkben igyekszem leírni az etnikai identitás általam megjelölt dimenzióin – külső karaktervonások, nyelvhasználat, családon belüli szerepeken – keresztül a harmadik generációs cigány nők identitását és értelmezni a változások irányát, miközben megpróbálok magyarázatot adni a helyzet értelmezésére. Az egyes dimenziókban kerestem azokat az elemeket, amiket megtartottak még az eredeti kulturális elemekből, valamint azokat, amiket átalakítottak vagy másra cseréltek. A dimenziókat összegzem, majd röviden bemutatom azokat, amin keresztül a harmadik generáció megéli etnikai identitását. A külső karaktervonások dimenziójában azt szeretném érzékeltetni, hogy fontos figyelemmel kísérrünk a viselet és a viselethez kapcsolódó szimbólumok, kiegészítők szerepét generáción belül. Lényeges megvizsgálni, hogy a generáción belül milyen a viszonyuk etnikai közösségük viseletéhez, a viseleten keresztül miként mutatkozik meg cigány önismeretük, továbbá van-e életükben bármilyen szimbolikus szerepe a viseletüknek, és hogyan működtetik azt, mint az identitásuk egyik közvetítő csatornája. Az identitást kifejező nyelvi dimenzióban igyekeztem feltárni a nyelvi viselkedés főbb jellemzőit, hogyan működik a nyelvválasztás a hétköznapi élet legfontosabb színterein, milyen tényezők befolyásolják a nyelvválasztást, illetve a nyelvhez való érzelmi viszonyulást. A családi szerepek dimenziójában elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a modernizáció miként érintette a cigány lányok szerepét a családon és közösségen belül.

A KUTATÁSI MINTA BEMUTATÁSA

Kemény István eredményei szerint (1971, 1993) a tradicionális cigány közösségekhez tartozó, magukat oláh vagy beás cigány identitásúnak valló személyekre jellemző volt az alacsonyabb iskolai végzettség és munkaerőpiaci részvétel, ugyanakkor az ezredforduló utáni kutatásában (2003) egy folyamatosan javuló iskolai integrációt és a többségi társadalomhoz hasonló gyermekszám csökkenést figyelt meg, miközben munkaerőpiaci esélyeik és jövedelmi viszonyaik még mindig jóval elmaradtak az országos átlagtól. Fontos kiemelni, hogy az oláh cigányok anyagi helyzete lehetővé tette, hogy iskolai részvételük javuljon, míg egy nem oláh cigány közösségnél, pl. a településen élő romungró cigányok esetében, ez kevésbé jellemző. Emellett érdemes kiemelni, hogy a jobb anyagi helyzet és a simább karrierpálya gyorsítja az identitásvesztést, mert a fiatal generáció tagjaként hamar intézményesített szocializációs közegbe kerül és elveszítheti a kötődését. A minta szempontjából fontos még arra is kitérni, hogy a lányok mindegyike felsőoktatási intézményekben tanul vagy tanult és valamilyen Roma Szakkollégium tagja. A minta választásánál ez fontos volt, ugyanis ebben a közegben tudatos a cigány identitás felvállalása, illetve esetükben tetten érhetőek azok az identitáselemek, amelyek átalakításra kerültek. Az interjúszituációk során a lányok a verbális kompetenciák birto-

kában képesek voltak prezentálni, értelmezni azokat a folyamatokat, melyeket kutatásomban kerestem.

A harmadik generációs cigány nők az 1990-es években születtek. Etnikai identitásuk alakulására nagy hatással volt a '90-es évek végén, kétezres évek elején történő oktatási expanzió, illetve 2009-től a fiatalokat a munkaerőpiacon történő megjelenésre ösztönző különféle támogatások. A középiskolák, felsőfokú intézmények, munkahelyek többsége a településeiken kívül estek, így a többségi társadalom tagjaival, értékeivel, normáival való azonosulás életük mindennapi részévé válhatott és etnikai identitásuk alakulásának kulcsfontosságú tényezőjévé vált.

Etnikai identitásukat, annak felvállalását, megjelentetését számos más tényező is befolyásolja:

1. A szülő példáját látva, továbbá neveltetésükből adódóan a harmadik generációs cigány lányokban fel sem merült annak a kérdése, hogy ne tanuljanak tovább, ne dolgozzanak és hogy a hagyományos női szerepek szerint éljenek. Az egyedülálló anyák mintája és a szűk családon belüli nemek közti egyenlőség – fiú és lány gyermek szerepei, feladatai között nem tett különbséget az édesanya – szintén hozzájárultak a hagyományos női szerepek háttérbe szorulásához ebben a generációban. A család mint elsődleges szocializációs szintér, már elvesztette azt a funkcióját, ami az etnikai identitás továbbörökítésére szolgált.

2. Az intézményeken mint másodlagos szocializációs szintéren keresztül a kortárs csoportnak kiemelt szerepe van a harmadik generációs cigány nők identitásának alakulására. Az óvoda és iskola az első olyan intézmény, ahol a gyermek távol kerül a szülőtől és a kortársak foglalkoztatásba kerülnek, a társakkal való együttélés fontossá válik. Az oktatási intézményekben a nevelésen túl kultúraátadás történik és különféle viselkedési módokat tanulnak a diákok.

A kilencvenes évek végére, mikor ennek a generációnak a tagjai iskoláskorúak lettek, az állam növelte a középiskolákba bekerülhető diákok számát. 2012-től ugyan csökkent a felsőoktatási intézményekbe bekerült hallgatók aránya (KSH 2018), de a vizsgált településeken ebből a generációból majdnem minden oláh cigány lány tovább tanult. Ez pedig szintén sűrűbb interakciót eredményezett a többségi társadalommal, valamint azok normáinak, értékeinek megismerését is elősegítette. Nem elhanyagolható tényező, hogy a középiskolák, felsőoktatási intézmények többsége nem a vizsgált településeken találhatóak, így nem csak a családon belüli idősebb generációtól, hanem a csoportthatárokon is kívülre kerültek a megkérdezett fiatal cigány nők.

Az oktatási intézményekben megjelenő cigány fiatalokat támogató ösztöndíjprogramok, szakkollégiumok a szakmai támogatás mellett anyagi, lelki és közösségi támogatást is nyújtanak. A harmadik generációs cigány nők mindegyike tagja volt valamilyen Roma Szakkollégiumnak, ahol cigány és nem cigány – hátrányos helyzetű – fiatalok egyaránt jelen vannak. A nem cigány fiatalokkal való együttélés, értékeik, normáik megismerése hatással van/volt az identitásukra, azonban ez ellentétes irányba is hat, mivel a magyar kollégiumi hallgatók is betekintést nyerhettek a cigány kultúra, értékek, normák, szabályok világába.

A szakkollégiumokon keresztül lehetőségük nyílt – az ország különböző területeiről érkező más cigány fiatalokkal együtt szakmai, cigány ifjúsági konferenciákon részt venni, civil szervezetek munkáiba beleszállni, állampolgári és közeleti szerepvállalásra, formális és nem formális oktatásba, politikába bekapcsolódni. Ezek a lehetőségek mind olyan helyzeteket teremtettek,

ahol az etnikai identitásukat biztosító pillérek felerősödhetnek, elnyomásba kerülhetnek, vagy átalakulhattak.

3. A munkahelynek, ahol szintén egy közösség tagjává válik az egyén, megvan a saját kultúrája, értékrendje, szabályai, amihez alkalmazkodniuk kell. A megkérdozett harmadik generációs nők többsége még most fog elhelyezkedni a munkaerőpiacon, azonban akik már dolgoznak, azok munkaerőpiaci integrációjához nagyban hozzájárultak a különféle kormányzati intézkedések – mint az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony bevezetése, a felsőoktatásba bevezetett duális képzés, az Ifjúsági Garancia Program stb. A munkaviszony révén a többségi társadalommal való mindennapi kapcsolattartás befolyásolja etnikai identitásuk felvállalásának módját. Az interjúalanyok és a többségi társadalomhoz tartozó hasonló életkorú nők között olyan alapvető különbség nincs, ami a foglalkoztatás esetén funkcionális problémát jelentene. Ugyanakkor a cigány identitást – látványosan – prezentáló viselet, gesztusok, nyelvhasználat mind olyan karakterek, melyeket igyekeznek saját közösségükön kívül – munkahelyeiken – valamilyen szinten láthatatlanná tenni. Bizonyos szimbólumokon, más etnikai identitást kifejező dimenziókon keresztül, saját zárt közösségüknek, maguknak, továbbra is igyekeznek az identitást meghatározó elemeket reprezentálni, azonban ez a munkaerőpiacon a többségi társadalom tagjai számára nem – cigány identitást jelző – értelmezhető szimbólumok. A harmadik generációs lányok azt érzik, hogy bár cigányságukat ők határozzák meg, azonban mivel a többségi társadalom kommunikációja, percepciója, vélekedése a meghatározó a világban, ezért döntéseiket, viselkedéseiket ennek fényében kell alakítaniuk.

4. A kultúrantropológiai irányzatot képviselő Margaret Mead szerint a fiatalok a társadalom idősebb tagjaitól tanulják meg, hogy mi a szerepük a világban. Ugyanakkor az idősebb generáció hiánya vagy annak inkompetenciájából adódóan a fiatalok egymástól tanulják meg az adott helyzetekre adandó válaszokat. Mivel a harmadik generációs cigány lányok megjelentek a szakközépiszkolákban, felsőoktatási intézményekben, amik a település határain kívül esnek, az idősebb generáció tagjainak, illetve a közösségnek a cigány hagyományok, tradíciók számonkérése, kontrollálása, teljes értékű továbbadása már nem volt lehetséges. A „világ megismertetése”, értékek, normák, szabályok átadása, a kortárs csoport, a tömegkommunikációs eszközök és média feladatává vált. A tömegkommunikációs eszközökön, médián keresztül a harmadik generációs cigány lányok előtt kitárult a világ és sok olyan információra tettek szert, ami eddig saját zárt közösségükön belül tabunak számított. Az internetnek köszönhetően olyan platformokon tudtak megjelenni, olyan nemzetközi irodalmakhoz lett hozzáférésük, melyek nemcsak látókörüket szélesítették, de cigány identitásuk felvállalását – identitásukat meghatározó elemeit, dimenzióit – is más színterekre emelte.

5. Az identitáselemek a környezeti hatásokra eltűnhetnek, módosulhatnak. A rendszerváltást követően erős értékrendszer-átalakulásnak lehetünk szemtanúi, a közösségi kapcsolatokkal szemben felerősödik az individuuum szerepe. Az újonnan megjelenő cigány identitást erősítő közösségek, cigány szerveződések – amik korlátozzák és visszafogják az asszimilációt – garantálják a kulturális identitás vállalását, megőrzését. A különféle kezdeményezések – nyelvi fejlesztésekre irányuló törekvések: nyelvvizsga, szótár, lokális szerveződések, zenei, tánc-csoportok – nyitogatják az integrációs határokat. Az elfogadottság a különböző színtereken – politikai, szakpolitikai, tudomány, nemzetiségi törvény – afelé mutat, hogy „a cigány már nem azonos a szegénnyel”, és egyre szélesebb körbe jutnak el a pozitív minták, modellek, többség által elfogadott értékek. A harmadik generációs nők ezeknek a pozitív kezdeményezéseknek

hatására, már nem úgy azonosítják magukat, ahogy a stigmák üzenik, hanem ahogyan a különböző szervezetek értékeként mutatják be a cigánysághoz való tartozást.²

Interjúkból kapott tapasztalatok alapján a harmadik generációs cigány nők a társadalmi beilleszkedés, illetve az asszimiláció során különböző mértékben őrizték meg hagyományukat. Ezt figyelhetjük meg a vizsgált három dimenzió tekintetében is.

KÜLSŐ KARAKTERVONÁSOK

Az egyén a személyes reprezentációt – gondolatait, eszméit, politikai-gazdasági-társadalmi hovatartozását, véleményét – a legkifejezőbbben saját megjelenésén keresztül tudja érzékeltetni. Életükben a viseletnek megváltoztak a külső karaktervonásai. Már nem olyan egyértelműek a jelek, mint az idősebb generációk esetében. Az unokák ugyan már nem viselik – még közösségi alkalmakkor is csak ritkán – a tipikus tradicionális cigány ruhákat, ékszereket, ugyanakkor bizonyos szimbólumokat még megtartottak. A cigány motívumok jelzesszerű, tudatos viselése egy előrehaladott integrációt jelent.

„...képzeld, pont most jó méretben rám amúgy mamának a régi pliszírozott szoknyája... tele van virágokkal... nagyon szép tényleg, de ezt már a mai fiatalok nem veszik fel... vagyis ebben a formában én biztos nem... annak ellenére sem, hogy mostanában ez a fajta szoknya ismét divat lett... csak tudod, ha én felvenném, rögtön mondanák az emberek, hogy maradi cigány lány vagyok, vagy hogy egyáltalán „ez meg mi”?!... nem tudnák hova tenni a helyzetet... ha egy magyar lány veszi fel, akkor csak azt nézik meg, hogy divatos, követi a trendet... szóval inkább nem veszem fel... na de ne gondold, hogy ettől még nem veszek fel szoknyát... Van nekem is virágos, rózsás szoknyám, blúzom, amiket nagyon szeretek és olyan igazi cigányosak, csak tudni kell mivel párosítani, hogy ne legyen mégis olyan feltűnő és sok a többieknek egyszerre a dolog, olyan túl cigányos...” (3HEN08)

Sok cigány lánynál a fejkendőt felváltották a színes anyagból készült hajpántok, az arany ékszert a színes, virágos bizsuk³ – így hozzák egyensúlyba a többségi társadalomban meglévő értékeket, normákat a cigány közösségével.

A státusszimbólumok esetükben – az idősebb generációhoz viszonyítva – inkább a korcsoportban megjelenő jelképekhez hasonlítanak. Nem beszélhetünk esetükben állandó státusszimbólumokról, mivel a mostaniak képlékenyek, folyton változnak az idő elteltével és helyükre mindig új szimbólumok kerülnek. A kettős identitás egyik jellemzője, hogy kombinálják az egyes elemeket – nemzeti és etnikai elemeket – az alanyok a tradicionális minták megtartását ötvözik a modern divattal, ugyanakkor ez a fajta tudatosság már sokkal inkább az integráció jele.

² Ugyanakkor kérdésként merülhet fel, hogy ezek a felülről irányított, identitást erősítő kezdeményezések tudatosan építik a harmadik generációs lányokban a cigány identitás felvállalását, ez egy felülről kezdeményezett, jól díjazott szerep, ami külső jutalmakért és nem belső meggyőződésen alapul vagy éppenséggel belülről jön, és arra erősít rá.

³ A bizsukkal ugyan etnikai identitásukat fejezik ki, de már más kategóriában, mint nagyszüleik. Esetükben az már nem státusszimbólum, inkább csak egy kiegészítő, amivel szintén jelezhetik etnikai hovatartozásukat.

Nyelv, nyelvhasználat

Napjainkban a cigány nyelv újbóli felélesztésének kísérlete figyelhető meg. A nyelvi jogok napjainkban a legszéleskörűbbek. Egy ilyen környezetben a cigány nyelv megtanulása és használata motivációt kellene, hogy jelentsen, ugyanakkor mégis a harmadik generációban használják a legkevesebben. Ebben a generációban teljesen szétvált egymástól a nyelv és a származás, illetve a nyelvtudás és a nyelvhasználat – ez a szétválás pedig az asszimiláció irányába halad. Azzal, hogy tudatosan nem akarják használni a nyelvet a kommunikáció során, az a kérdés vetődik fel, hogy ha „elveszítik ezt a tudatosságot”, akkor cigányul szólnak meg elsőnek? Az interjúkból kiderült, hogy érzelmi, felfokozott állapotban hamarabb tudnának a cigány nyelvhez nyúlni, mint a magyarhoz, azonban igyekeznek azt elnyomni.

„...nem használom otthon a nyelvet, megértek mindent, de ha úgy beszélnek otthon, akkor lehet nem venném észre magam az iskolában és megszólalnék cigányul, akkor pedig mindenki furán nézne rám és kinéznének... szóval inkább csak nem használom sehol.” (3PEV03)

A nyelvhasználat kulcsfontosságú a mindennapi kommunikációban. Ami az ember személyes szférájában történik, az különösen fontos életútjában és a családi közeg, a párkapcsolat, szomszédság a személyes szféra kulcsfontosságú színterei. Ezek a helyszíneken használt kommunikációs nyelv mindenképpen hatással van az egyének identitására. A megkérdezett lányok otthonukban, párkapcsolatukban és etnikai közösségükben sem használják a cigány nyelvet, ami azt jelenti, hogy etnikai identitásuk teljes változáson megy/ment keresztül. Gordon (1964) és Yinger (2002) szerint a többségi társadalom tagjaiból álló baráti társaság már a strukturális asszimilációnak az egyik jele. Tóth Kinga Dóra (2008) asszimilációs stratégiája alapján a barátokkal, a szűk és tágabb kapcsolatok színterein (továbbá média) mindenhol a tudatos asszimilációs stratégiát választották a harmadik generációs nők.

Ugyanakkor megjelenik a vallás mint a cigány nyelvhasználat egy olyan színtere, amit még a nyelvcseré sem szüntetett meg. Az interjúalanyok körében a cigány nyelven való istentisztelet fontossága egyértelműen a cigány etnikai identitásuk megtartásában játszik szerepet. Éppen ezért a statikus asszimiláció értelmezésével szemben – ahol a kisebbség vagy asszimilálódott vagy nem – azt mondhatjuk, hogy a cigány nyelv használatát illetően nem beszélhetünk statikusságról ennél a generációnál. Az asszimilációnak különböző fokozatai vannak és a harmadik generáció esetében elmondható, hogy a cigány identitás gyengén, de még jelen van, azonban a magyar nyelvi identitásnak alárendelve. Esetükben a nyelv szimplán kiüresedett, mint identitást hordozó tartomány, önmagában így nem olyan erős identitásképző erő.

CSALÁDON BELÜLI SZEREPEK

A harmadik generációs cigány nők a szülői példát látva, nagyobb önállósághoz szoktak és nehezen viselik a patriarchális családmodell negatívumait.

A települések, közösség határaiból való kiszakadás, a többségi társadalom tagjaival való nagyobb kontakt szintén felerősítette a tradicionális cigány női szerepek háttérbe szorulását – mindehhez természetesen a média is hozzájárult, a férfi-női egyenlőség kérdésével.

„Majd ha lesz férjem, nem fogom én kiszolgálni, hát neki is van két keze meg lába, ki tudja az magát szolgálni, ha akar valamit, nem? Na meg milyen dolog ez már, hazamegyek a munkából, én is fáradt leszek, élem is leteheti valaki az enivalót... jó, tudom, a magyar családokban is azért a nő odateszi a férfinak, a gyerekek elé az ételt... én is megcsinálom azért ha olyan, de na... nem csak ez az én dolgom érted... bár a töltött káposztát csak én csinálnám, meg a bodagot, ahhoz férfit nem engednék, az a nő dolga, hogy jól el tudja készíteni.” (3HEN04)

A nemi különbségek nemcsak a családon belüli teendők megosztásában figyelhető meg, hanem már a párválasztás tekintetében is. Párválasztást illetően a harmadik generációs oláh cigány lányok gyakran hamarabb választanak maguknak nem oláh cigány fiút, mivel „könnyebben” megtalálják a közös hangot a kevésbé patriarchális családban nevelkedett fiúkkal.⁴ Kisebbségi nőként a nem cigány férfi választása, a saját és gyermekeik felfelé történő mobilitását is jelenti. Ahogy már korábban is említettük, az oláh cigány nők külsején a cigányságra jellemző jegyek kevésbé jelennek meg, a vegyes házasságból születendő gyermekeiken pedig feltételezhetően még kevésbé lesznek ezek azonosíthatók.⁵

A harmadik generációs cigány nők szexuális életének megélésében a közösség még mindig fontos szerepet tölt be. Ezen a generáción belül sem hozott szexuális téren változást a testhez való viszony átalakulása, a szexualitással kapcsolatos tradicionális szabályok továbbra is érvényesek maradtak.

A harmadik generációs lányok teljesen átjárhatóvá tették a csoporthatárokat, az oktatási intézményekbe és a munkaerőpiacra való becsatlakozásuk révén. A csoporthatár már csak hipotetikusan van jelen, ezért oláh cigány identitásukat már nem lehet csak önállóan, magyar identitásuk nélkül vizsgálni, mivel etnikai identitásuk – a csoporthatárok átlépése miatt – teljesen beágyazott és csak együtt értelmezhető.

A harmadik generációban vizsgált három dimenzióban láthatjuk, hogy az asszimiláció felgyorsult. Ugyanakkor ahhoz, hogy a harmadik generációs cigány nők cigánynak érezhessék magukat és megőrizhessék etnikai kötődésüket, a kettős identitás kauzális modelljének újra-konstruált identitását alkalmazzák (Bindorffer 2001). A harmadik generációs nők olyan etnikai identitásmintákat alkalmaznak, amelyek elfogadhatóak a többségi társadalom tagjai számára, ennek érdekében pedig újrakonstruálnak bizonyos tradíciókat, etnikai identitást

⁴ Sok unoka úgy gondolja, hogy a patriarchális modellt az etnikai/nemzeti hovatartozáson túl az iskolai végzettség oldhatja fel. Ha magasabb iskolai végzettsége van az ellenkező nemnek, akkor sokkal nyitottabb a megosztott férfi-női szerepekre és a családon belüli férfi-női egyensúlyra. Sokszor az unokák generációja a cigány női szerep szabályait a párválasztás során tudja feloldani.

⁵ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy később a gyermek a külső rasszjegyek hiánya ellenére ne rendelkezhetne erősebb cigány identitással.

reprezentáló dimenziókat, fogyaszthatóbbá tesznek és magyar elemekkel társítják a cigány elemeket.

ÚJRAKONSTRUÁLT IDENTITÁS

A posztmodernitás által folytatott vagy generált válságok közül az identitásválságot általában tünetnek tekintik. A posztmodernizmusban a lét lényegének és értelmének elvesztése már nem tekinthető tragédiának, és az identitás keresése elengedhetetlen volt a modernizmusban.

A modernizáció és globalizáció eredményeként az etnikai identitások kihívások elé kerültek, és a szerepek megváltoztatása új önmeghatározások megtárgyalását vonta maga után. A kisebbség tagjai új identitást fejlesztettek ki, hogy tükrözzék helyzetük valóságait, mindezt úgy, hogy közben ne lépjék át etnikai határaikat és felismerhető lehessen saját közösségüknek. Ugyanakkor fontos megemlítenünk, hogy az integráció – feltételezésünk szerint az újrakonstruált identitás velejárója – nem megy gyorsan és könnyen a harmadik generáció tagjainak sem. Bár megpróbálják tudatosan megváltoztatni etnikai identitásukat kifejező szimbólumokat és identitáselemeiket előítéletek által kevésbé terhelt elemekre és elindult egyfajta változás, változtatni akarás a legfiatalabb cigány generációban, azonban az integráció nem valósulhat meg a többségi társadalom befogadása nélkül.

KULTÚRA MINT ÚJRAKONSTRUÁLT IDENTITÁS DIMENZIÓ

„A nyelvben megszűnni látszó közösség a kultúrában él tovább”
(Ladancsik 2020)

A kulturális identitás egy adott csoporttal való azonosulást vagy tartozás érzését jelenti különböző kulturális kategóriák alapján, beleértve a nemzetiséget, etnikai hovatartozást, faji hovatartozást, nemet és vallást. A kulturális identitás a kollektív ismeretek, például hagyományok, örökség, esztétika, normák és szokások megosztása révén épül fel és tart fenn (Vivian 2014). Mivel az egyének jellemzően több kulturális csoporthoz tartoznak, a kulturális identitás összetett és sokrétű. Korábban a tudósok a kulturális értékeket stabilnak és nyilvánvalónak tartották, mára viszont rájöttek, hogy ez időben és térben változik.

A cigány kultúra megőrzése fontos szerepet játszik az identitás megtartásában, mivel egyszerre táplálja az etnikai csoport iránti közös kollektív tudat érzését és annak összetartó kohézióját is. Természetesen kikerülhetetlen, hogy a különböző nemzeti és etnikai identitáskultúrák ne találkozzanak, legyenek hatással egymásra és idomuljanak egymáshoz. Ez azonban nem jelenti azt, hogy asszimilálódna az adott kisebbség, vagy feladná etnikai identitását, sokkal inkább tekinthető az integráció egy jelének, mivel igyekszik alkalmazkodni ahhoz a helyzethez, amit a többségi társadalommal való együttélés teremt úgy, hogy közben a különböző érdekek ne sérüljenek.

„...kellenek a cigány művészek ma az országba... nem csak nekünk van rá szükségünk, úgy gondolom, mármint ezt értsd úgy, hogy nekünk az identitásunk kifejező eszköze ez, vagyis annak, aki létrehozta azt a bizonyos dolgot. De kell a nem cigánynak is, mert ezen keresztül megismerhet bennünket és talán rájöhet arra, hogy több van bennünk, mint amit gyakran a média lehoz, hogy

buta, piszkos, lop és csal...Nézd meg a Romani Designe-t... egyszerre érzékenyít és kifejezi a cigány identitást is. Én is nagyon szívesen csinálnék ilyeneket, csak nincs ügyességem hozzá. De ez fontos, mármint szerintem a kultúra az, ahol a leginkább ki tudjuk magunkat fejezni és itt lehet egy olyan pont, ahol a nem cigány is elfogadhatná a cigányt, mert ez művészet... a művészet és a kultúra... ezek olyan dolgok, amik sosem egyformák mindenkinél és épp ezért szép... más nemzetek kulturális dolgait is elfogadják a magyar emberek... szóval szerintem a cigánység kulturális szépségein keresztül a cigány embert is el tudnák fogadni, csak el kéne juttatni hozzájuk..." (3PEV00)

Amennyiben szem előtt tartjuk azt, hogy a kultúra egy etnocentrikusan létrehozott szabályrendszer, különböző értékek képviselője, az identitás megszilárdítója – amit az ember az elsődleges és másodlagos szocializációja folyamán internalizál –, továbbá figyelembe vesszük Berger – Luckmann (1966) gondolatait a korai identifikációk és identitás stabilizációnak az elsajátításáról, akkor egyértelműnek látszik, hogy a cigány lányok miért is ragaszkodnak olyan erősen saját kultúrájuk megmaradt elemeihez. Etnikai reprezentációjuk ezekre a területekre szűkülnek, egyfajta túlélési stratégiaként funkcionálnak. Ráadásul ezek a dimenziók a többségi társadalom által is elismertek és nem stigmatizáltak.

Ahogy azt korábban is láthattuk, a modernizáció következtében a célszerűség determinálta a nyelvváltást – cigány nyelvről való áttérés magyarra –, minden nagyobb érzelmi fennhang nélkül. Ugyanakkor a kultúra bizonyos területein teljesen eltérő mechanizmusok működnek a kulturális hagyományok és az azokhoz kapcsolódó nyelvhasználat – szimbólumok, apró rózsás motívumok, színvilág – esetében. Ilyenkor az érzelmi elemekre kerülnek át a hangsúlyok.

A harmadik generációs cigány lányok a művészetben keresztül tudják önmagukat megfogalmazni és megteremtteni azt a világot, amiben szívesen élnek. Szerintük a cigány művészetben – irodalom, festészet – keresztül híd lehet teremteni a kultúrák között.

Az antropológiai szakirodalmak (Stewart 1994, Martin 1995, Kovács 2010) egyetértenek azzal az állítással, hogy a közösségi identitás, etnikai identitás jegyei a táncon keresztül megnyilvánulhatnak.

„...nézd... a tánc az egy olyan dolog nekem, hogy szabad lehetek közben, akkor nem gondolkodsz, csak átadod magad neki és élvezed... ott nincs se jó, se rossz, se fekete vagy fehér szín... én nagyon is büszke vagyok arra, hogy megtanítottak még kiskoromban cigányul táncolni, de igazából annyira nem is tanítottak, hanem úgy csináltam magamtól, a többiek meg nézték, aztán ha valamit úgy láttak, hogy annyira az nem olyan jó, akkor segítettek, megmutatták... nálunk mindig így nézett ki egy szülinap is..." (3HEV02)

A harmadik generáció életében a tánc az etnikai identitás egyik interpretációs és reprezentációs eszköze. A lányok a táncon keresztül fejezik ki önmagukat, sőt közösségük társadalmi valóságát, jelenét, történelmét és identitását is kifejezi. Az individuális valóság mellett a kollektív társadalom modellezésére is megfelelő eszköz.

Mindegyik településen kiemelt figyelmet fordítanak – egyesületek, cigány vezetők – a cigány tánc tanítására, áthagyományozására és számos rendezvényen vesznek részt a megalakult táncos csoportokkal. Az egyes táncos rendezvények, alkalmak egy közösséget hoznak létre. A közösséghez való tartozás pedig a táncon keresztül kulturális üzenetet hordoz magával, látens és manifeszt módon. A harmadik generációs cigány nők esetében a cigány táncművészet fenntartásának manifeszt funkciója mellett – hagyományápolás – megbújik a tánc látens

funkciója az etnikai azonosságtudat erősítésének, formálásának és reprezentálásának formájában.

Azt a kohéziós hiányt, amit a nyelvvesztés okoz(hatna), a kulturális értékek helyettesítik. Bindorffer (2001) nemzeti kisebbségekkel végzett kutatásában is megállapította, hogy minden kisebbségre igaz, hogy identitásuk alapstruktúráját, a csoporttagságot a kultúrában mélyen gyökerező és nélkülözhetetlen érzelmi kötődés adja. Sok esetben a kisebbségi identitás az etnikai kultúrán keresztül manifesztálódik.

A felvett interjúkból az érzékelhető, hogy a kulturális hagyományok maradtak meg a leg-erősebb etnikai önkifejezés színterének és mint etnikum túlélését biztosító stratégiai dimenzióknak. Ha a kulturális hagyományokat feladná a harmadik generáció, akkor magát az etnikai csoporthoz való tartozás utolsó szálait is elvágná.

A kulturális elemek reprezentációjával a társadalmi valóságot manifesztáló, érthetővé, átélhetővé tevő formák felelevenítésével, az egyén személyes életébe és a csoport társadalmi gyakorlatába való beágyazódása történik. A cigány lányok hagyományörző attitűdje mögött az identitásvédelem figyelhető meg. Az előbb bemutatott kulturális elemek hagyományörző mechanizmusban nem tekinthetők pusztán csak egy szokáselem rekonstrukciójának, mivel ezek az elemek nem visszatartás révén lesznek népszerűek körükben.

A bemutatott kulturális elemek hagyományos elemekből, hagyományörző elemekké váltak. A lányok ezeknek az elemeknek az életben tartásával, alkalmazásával szinte észrevétlenül, de etnikai tartalommal töltik fel azokat. Már magának a kulturális elemeknek a megléte lehetőséget ad az etnikai identitástudat erősítésére, éppen ezért erős szocializációs szerepet tölt be a közösségbe. Mindezek pedig erősíthetik azt a folyamatot, amiben „*már nem az egyéni asszimiláció, hanem a saját kultúra megőrzésével való egyenrangú társadalmi beépülés jelent értékes alternatívát.*” (Forray – Hegedűs 1990: 15)

Ugyanakkor nagyon fontos azt is szem előtt tartanunk, hogy mindazok a neves cigány kultúrát képviselő személyek, akikre az interjúalanyok büszkén felnéznek, illetve maguk a harmadik generációs cigány nők is, értelmiséginek számítanak. Az értelmiségi cigány kérdés szintén egy fontos szempont ebben az esetben. Az identitáselemek nem általában születnek, hanem a cigány értelmiség dolgozik azon, hogy valami fennmaradjon ebből a kultúrából. Így a harmadik generációs cigány nőknél elmondható, hogy ezek az újrafelfedezett identitáskonstrukciók nem az egész cigányság termékeként születnek, hanem egy sajátos csoport kezdeményezéseként.

ÖSSZEZÉS

A rendszerváltás által teremtett bizonytalan helyzet és a modernizáció által hozott válaszlehetőségek sokasága a cigányság eddigi stabilnak tűnő társadalmi és kulturális környezetét merőben megrengette és átalakulásra sarkallta. Új adaptációs minták elsajátítása vált szükségessé, a harmadik generációs cigány nőknek újra kell értelmezniük az etnikai identitásukat, kultúrához, hagyományokhoz való viszonyukat, mivel a korábbi minták a megváltozott körülmények között már nem alkalmazhatók.

A kutatásból kiderült, hogy a harmadik generációs cigány nők lemondanak bizonyos identitáskategóriákról, hogy boldogulni tudjanak a többségi társadalomban – nem azért, mert

érzelmileg nem kötődnének a cigány identitáshoz, sokkal inkább azért, mert azt gondolják, hogy a többségi társadalom ezt várja el tőlük. Láthattuk, hogy az interjúalanyok leginkább a kultúra mentén identifikálják magukat oláh cigánynak. Ugyanis a többségi társadalomtól eltérő, cigányságra jellemző kulturális érték- és normarendszerek beilleszthetők, összeegyeztethetők számukra a nemzeti identitás elemeivel. Esetükben ezt a dimenziót még a modernizáció és a globalizáció sem tudta kikezdeni, így asszimilációnak egyelőre jele sincs ebben a dimenzióban. Az interjúkból kapott eredmények rávilágítanak arra is, hogy a kulturális dimenzió révén az identitás megőrzése és kollektív újjáépítése egy sikeres útja lehet a társadalmi integrációnak. A kulturális jelképek annak ellenére, hogy rendkívül rugalmasak, mégis segítenek az etnikai identitás stabilizálásában. Ez kifejezetten igaz, ha az egyének maguk választhatják meg, hogy szeretnének-e az etnikai csoporttal azonosulni vagy sem.

Interjúkból szerzett tapasztalatok alapján a harmadik generációs cigány nők a társadalmi beilleszkedés, illetve az asszimiláció során különböző mértékben őrizték meg hagyományukat. Ezt figyelhetjük meg a vizsgált három dimenzió tekintetében is.

Láthattuk, hogy a megváltozott társadalmi-gazdasági környezetben megbomlik a status quo, és ilyenkor az emberek nem tudják identitásukat osztályterminusokban megfogalmazni – ugyanis a globalizáció és modernizáció hatására ezek az osztályviszonyok nagyon gyorsan változnak. A harmadik generációs cigány nőknek ugyanakkor valamilyen identitásra (is) szükségük van, ezért visszanyúlnak olyan öröknek feltételezett dologhoz, mint etnikai identitásuk kulturális dimenziója.

Az újrakonstruált identitás lehetőséget kínál a szolidaritás kifejezésére, miközben azt is lehetővé teszi, hogy a többségi társadalom és a saját csoport közötti határok átjárhatóak maradjanak. A belső és külső perspektívák kényszerű megélése, illetve együttes kezelése olyan tudást ad, mely a kényszerhelyzet elmúlása után is képes megmaradni, és a jövőben fellépő új kihívásokhoz nyújt támpontot.

IRODALOM

- Alba, R. – Nee, V. (1997): Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31(4): 826–874. <https://doi.org/10.1177/019791839703100403>
- Berger, P. – Luckman, T. (1966): *The social construction of reality*. New York: Doubleday.
- Bindorffer Gy. (2001): Asszimiláció vagy túlélés. Az etnikai identitás kérdése egy homogenizálódó világban. *Kultúra és Közösség*, IV. (IV–1): 37–44
- Brubaker R. (2002): Az asszimiláció visszatérése? *Regio Kisebbség, Politika, Társadalom* 13(1): 3–23.
- Csepeli Gy. (1992): *Nemzet által homályosan*. Budapest: Századvég.
- Csepeli Gy. – Örkény A. – Székelyi M. (1999): A nemzeti etnikai identitás változatlansága és átalakulása. *Kisebbségkutatás* 8(4): 499–514.
- Feischmidt M. (2010): *Etnicitás: különbségteremtő társadalom*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.

- Forray R. K. – Hegedüs T. A. (1990): A cigány etnikum újjászületőben. Tanulmány a családról és az iskoláról. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Girin, P. (2002): Ethnicity and polity in South Asia, New Delhi: South Asian Publishers.
- Goffman E. (1999): Az én bemutatása a mindennapi életben. Budapest: Pólya.
- Gordon, M. (1964): Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins. New York: Oxford University Press.
- Habermas J. (1985): A kommunikatív cselekvés elmélete I–II. Budapest: ELTE FTIK – ELTE Szociológiai Intézet.
- Hires-László K. (2010): „Az öreg fát már nagyon nehéz kivágni”. A nemzeti és lokális identitás faktorai az ezredfordulón a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: PoliPrint Kft.
- Kemény I. – Janky B. – Lengyel G. (2004): A magyarországi cigányság 1971–2003. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Kovács N. (2010): A csárdás és a kóló: Az etnicitásról táncantropológiai megközelítésben. In: Feischmidt M. (szerk.): Etnicitás. Különbségteremtő társadalom. Budapest: Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet,
- Központi Statisztikai Hivatal (2018): 2014–2018 Munakerőpiaci helyzetkép <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/munkerohely17.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 02. 20.)
- Ladancsik T. (2020): A nemzeti identitás formálódása a magyar–szerb vegyes házasságokban. PhD-értekezés. Debrecen.
- Martin Gy. (1995): Magyar tánc típusok és táncdialektusok. Budapest: Planétás Kiadó.
- Stewart, M. S. (1994): Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon. Budapest: T-Twins (MTA Szociológiai Intézet) Max Weber Alapítvány.
- Smith, A. D. (1986): The Ethnic Origins of Nations. Oxford: Blackwell Publishing.
- Tóth K. D. (2008): Sikeres cigányok identitása Angliában és Magyarországon. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Vivian Hsueh-Hua Chen (2014): Cultural Identity, Key Concepts in Intercultural Dialogue, Center for Intercultural Dialogue.
- Yinger, J. M. (2002): Az asszimiláció és disszimiláció elmélete felé. Regio Kisebbség, Politika, Társadalom 13(1): 24–44.